

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27

Yaz 2013 Summer 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BEYKOZ
BEYKOZ IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Şerife AKPINAR*

Öz

Klasik Türk edebiyatı eserlerinde, toplumun inançlarına, geleneklerine, kıyafet ve yemek kültürüne, iş hayatına, eğlence unsur ve mekânlarına, mimarî yapılarına, yaşam alanlarına kısacası sosyal hayatına dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Özellikle şehirler, şehrengizler gibi müstakil eserler yanında divanlarda ve mesnevilerde beyitler içerisine serpiştirilerek tüm güzellikleri ve değerleriyle tavsif edilmişlerdir.

Klasik eserlere bu açıdan bakıldığında, İstanbul'un önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İstanbul ve semtleri eserlerde tarihî dokusu ve coğrafi güzelliği ile söz konusu edilirken; şehrin coğrafi olarak en büyük ilçesi Beykoz da eşsiz güzelliği ile klasik Türk edebiyatı eserlerinde yerini almaktadır. Tarihi M.Ö. 700 yıllarına dayanan Beykoz, padişahların ve halkın en sevdiği dinlenme ve eğlenme mekânı olarak dikkatleri çekmektedir. İlçe, özellikle Anadoluhisarı, Göksu, Küçüksu, Çubuklu, Kanlıca gibi mesire yerleri, çeşmeleri, av köşkleri, bahçeleri, meyveleri, havası ile şiirlerde dile getirilirken; tezkirelerde de "ferah-fezâ, dil-güşâ" sıfatlarıyla anılmakta ve içe ferahlık veren bir yer olarak tasvir edilmektedir.

Çalışmada, klasik beyitlerde Beykoz ve ona bağlı yerler tespit edilirken; güzelliği ile nam salmış Osmanlı'nın bu gözde mesire yeri, bir kez de klasik Türk edebiyatı penceresinden seyredilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beykoz, Hisar, Göksu, Küçüksu, Mesire Alanı.

Abstract

In the works of classical Turkish literature we can find knowledges about society's beliefs, traditions, costume and cuisine, work life, elements and places of entertainment, architectural structures, habitat; in short everything about social life. Especially cities are described in divans and mesnevis as well as the independent works like şehrengizs by being used inside the couplets.

When the classical works are handled from this point of view, it is seen that Istanbul plays an important role. While Istanbul and its districts are being mentioned in terms of their historical characteristics and geographical beauties in the works, especially Beykoz, which is the biggest district of the city geographically, takes its place with its unique beauty in the works of the classic Turkish literature. Beykoz, whose history goes back to years BC 700, attracts the attentions as the favourite resting and entertainment places of sultans and the public. While the district is expressed especially with its promenades as Anatolian Fortress, Göksü, Küçüksu, Çubuklu, Kanlıca, drinking fountains, hunting lodges, gardens, fruits and atmosphere in the poems, it is mentioned as "ferah-feza, dil-güşa" in tezkires and it is described as a place that makes people relax.

In this study, Beykoz and places located nearby are identified in classic couplets, and Ottoman's this favourite promenade, which is famous for its beauty, has also been tried to be handled from the perspective of classic Turkish literature.

Keywords: Beykoz, Hisar, Göksu, Küçüksu, Promenade.

* Yrd. Doç. Dr., NEÜ, A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, sakpınar07@gmail.com

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı eserlerinde toplumun; inançlarına, geleneklerine, tarihî ve coğrafi unsurlarına, kıyafet ve yemek kültürüne, iş hayatına, mimarî yapılarına, zevk-eğlence unsur ve mekânlarına, mesire alanlarına, av yerlerine, bahçelerine kısacası sosyal hayatına dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Ancak klasik Türk edebiyatında yer alan sosyal hayat ve unsurları, sanatçılar için, “muayyen mazmunlarla muayyen hüner göstermekten”(Çelebi, 1953: V) öteye geçmemiş; yani eserlere gaye olmamıştır.

Klasik Türk edebiyatının bu zengin muhtevasında dikkati çeken bir unsur da coğrafi mekânlar ve özellikleridir. Özellikle şehirler¹, müstakil -şehirngizler- eserler yanında divanlarda, mesnevilerde beyitler içerisine serpiştirilerek tüm güzellikleri ve değerleriyle ortaya konulmuştur. Klasik eserlere bu açıdan bakıldığında dünyanın incisi, Osmanlının başkenti İstanbul'a da sıkça rastlanılmaktadır.

İstanbul ve semtleri eserlerde tarihî dokusu ve coğrafi güzelliği ile söz konusu edilirken; şehrin eşsiz güzelliği ile dikkat çeken ilçesi Beykoz da tarih boyunca filmlere mekân, şarkılara güfte olmuş, edebî eserlerde önemli bir yer tutmuştur. Bu çalışmada da Beykoz'un klasik Türk edebiyatındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Klasik edebiyat penceresinden seyredilen Beykoz'un, Göksu, Anadoluhisarı, Küçüksu Kasrı, Kanlıca, Çubuklu, Yuşa' Tepesi, mesire yerleri gibi mekânları yanı sıra; yalıları, köşklere, cevizi, kirazı, denizi, korusu, kayığı ve mehtabı özellikle beyitlerle gözler önüne serilmek istenmiştir.

Bilinen tarihi MÖ. 700 yıllarına dayanan Beykoz'un adını “bey” kelimesi ile -bu çevrede meşhur olan ceviz ağaçlarından dolayı- “ceviz” anlamına gelen “koz” kelimesinin birleşmesinden veya yine “bey” kelimesi ile “köy” anlamındaki “kos”un bir araya gelmesinden aldığı rivayet edilmektedir (Gökbilgin, 1992: 258).

Beykoz, Osmanlı döneminde denizi, havası, eşsiz manzarasıyla halkın ancak daha ziyade sultanların dinlenip, gezdikleri, hava değişikliği için tercih ettikleri mekânların başında gelmiştir. XVIII. yüzyıl şairi Nedim'in, İstanbul için kaleme aldığı ve “tepeleri, bahçeleri, kasırları sanki keyif, eğlence, zevk ve huzur yeridir” dediği bu beyti, Beykoz'u tasvir eder gibidir:

Kühsârları, bağları, kasırları hep

Gûyâ ki bütün şevk ü tarab zevk ü safâdır

Nedim (Gölpınarlı, 1972: 86)

XVIII. yüzyıla kadar İstanbul'da en gözde dinlenme merkezi Kâğıthane iken, Patrona İhtilalinden sonra burası cazibesini kaybetmiş, böylece Beykoz öne çıkmıştır. Özellikle devlet misafirleri için de dinlenme ve eğlence mekânı haline gelen Beykoz, devletin ileri gelenleri tarafından köşkler ve bahçelerle(Bilir, 2008: 23) donatılmıştır. Sultanların eğlenceler düzenleyip, av partilerine katıldığı, musiki dinleyip, kahve içtikleri bu mesire alanında, Anadoluhisarı, Göksu, Küçüksu, Çubuklu, Akbaba, Yuşa' Tepesi, Kanlıca en itibar edilen yerler olmuştur. İstanbul halkının ise özellikle Cuma günleri kayıklarla gidip eğlendikleri mekânlardandır (Gökbilgin, 1992: 260).

Klasik Türk şiirinde genellikle seyir yeri olarak dile getirilen Beykoz, İstanbul Şehrengiz'i olan Cemâlî'nin beytinde aynı şekilde görülür. Şair, “sevgili ile Hisar'ın bağ ve bahçelerini gezdiğini, Beykoz'u seyrettirip, Alemdağı'ndan da geçtiklerini” söyler:

Yâr ile gezdüm Hisâr'un cümle bağ u râğını

Beykoz'un seyr itdürüb geşt itdüm 'Âlemdağı'nu

Cemâlî (Çelebi, 1953: 35)

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Emine Yeniterzi, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 3, S. 15, 2010, s. 301-334.

Beykoz, halk ve sultanlar gibi divan şairlerinin de gidip, gezmek istedikleri bir yerdir. Pertev, Beykoz'a gitmek isterken, kâfir olarak nitelendirdiği sevgilinin onu İstavroz'a - tevriyeli kullanılan bu kelime haç anlamıyla da beyitte tenasüp oluşturmaktadır- götürmesinden şikâyetçidir:

Gitmek isterken o fındıkçıyla bir gün Bigkoz'a

İtdi kâfirlik yanaşdı n'eyleyem İstavroz'a

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş, 2007: 423)

Neyyir'in şikâyeti ise Beykoz'a mehtabı seyretmeye gitmek istemesine rağmen sevgilinin onunla gelmemesidir:

Gitmek ister şevk-i mehtâb ile cânım Beykoz'a

Gelmez amma n'eyleyüm aslâ o cânım Beykoz'a²

Neyyir (Altunel, 1995: 166)

Sultan III. Selim'in şarkılarında da Beykoz, gece gündüz bahçeleri seyredilecek bir mekândır:

Üsküdar'a gidelim geldi çü vakt-i leylak

Bir iki sâz ile al dilberi gel zevkine bak

Çıkalım Beykoz'a Sultâniyye'den ayak ayak

Gidelim seyr-i çemenzâr edelim leyl ü nehâr

İlhamî (Pala, 1996: 33)

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Heft Hân* adlı mesnevisinde ise Beykoz, aşk yüzünden bitkin düşen bir âşığı iyileştirmek için götürülecek bir mekândır (Karacan, 1974: 21).

Feyzî, *Safâ-nâme*'de Beykoz için, "ışık ve rahatlık yayan; güzelliği ile gönlü cezbeden bir yer" demektedir:

Cây-ı ferah-güster ü zîbâ mahal

Begkoz idi dil-keş-i ra'nâ mahal

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 329)

Klasik Türk edebiyatında Beykoz ve mesire yerleri söz konusu edilirken, dikkati çeken bir özellik de şairlerin burayı " âlem-i âb " yapmak için en uygun mekân olarak görmeleridir. Zira " içkili eğlence "(Develioğlu, 1993:27) anlamına gelen bu ifadede su ile kastedilenin aynı zamanda su kenarında yapılan içki âlemi olduğu düşünülebilir. Şairlere göre Beykoz, denizin kenarında, yeşil bahçelerinde şarap içilip, eğlenilecek en güzel "su âlemi" yeridir.

Haşmet de, badem gözlü sevgili ile denizin kenarında su âlemi yapmak için Beykoz'a gittiğini söyler:

'Âlem-i âba koyulmağa leb-i deryâda

Beykoz'a gitmiş idüm bir gözü bādâm ile ben

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 292)

Havasıyla, güzel manzarasıyla insanları dinlendiren, eğlendiren Beykoz'un elbette sevgilileri de güzel olacaktır. İstanbullu Fennî, Boğaziçi'nin mahallelerini anlattığı, *Sevâhil-nâme* adlı eserinde, zor bir işe girişerek, Beykozlu bir güzele âşık olup, ağladığını ifade eder:

² Neyyir'in bu beyitle başlayan gazelinin, Neş'et Efendî'nin "Beykoza" redifli gazeline nazire olduğu (Genç, 2000: 514) bilgisine rastlanılmasına rağmen bu redifte bir gazele henüz ulaşılamamıştır.

Bir çetin-kâra sataşdurdı bizi devr-i zamân
Oldı Beg-kozlı bir âfet ile çeşmüm giryân

Fennî (Demirkazık, 2009: 693)

Beykoz, cevizi ve muzı ile de beyitlerde söz konusu edilir. Fennî, cevabı ceviz olan lügazında, en iyi cevizin Beykoz'da yetiştiğini belirtir:

Hind'de olur sanma ki Çin'de olur
Pek iyüsi Begkoz içinde olur

Fennî (Demirkazık, 2009: 838)

Bir başka beyitte ise sevgili, Beykoz'un cevzine ve muzuna aldanmaması konusunda uyarılır:

Uyma kâfir zülfine ey büt salın İstavroz'a
Cevz u mûza aldanup zinhâr gitme Beykoz'a

Beylikçi İzzet (Şen, 1995: 253)

Klasik şiirlerde Beykoz, doğal güzelliklerinin yanı sıra çeşmeleriyle de söz konusu edilmiştir. Özellikle de çeşmelerin yapılış ve tamir tarihlerine düşürülen kıt'alarda Beykoz'a sıkça rastlanılır. Bu konuya, ayrı bir çalışmada değerlendirilebileceği düşüncesiyle yer verilmemiştir; ancak Beykoz çeşmelerinin şiirlerde dile getirilmesine örnek teşkil etmesi amacıyla birkaç beyitten söz etmek yerinde olacaktır.

Beykoz'un çeşme başının iç açan, ferahlık veren bir yer olduğu, ayrıca Paşabağçe ve Çubuklu'nun da ayrı güzellikte bulunduğu bir *Sâhil-name'* de dile getirilir:

Beykoz'un çeşme başı hayli müferrih yerdir
Paşabağçe'si Çubuklu o dahi başka hisâb

İzzet Efendi (Çelebi, 1953: 131)

Beykoz'daki Damat İbrahim Paşa çeşmesi için düşürülen tarihte Şâkir:

Boğaz içre Küçüksu bir kuru şöhret idi evvel
Suyun buldu dem-i ikbâl-i İbrâhim Pâşâ'da

Şâkir (Aynur-Karateke, 1995: 245)

demektedir. Ayrıca Beykozlular tarafından yaptırılan Suffe Çeşmesi de Sâlim Divanı'nda söz konusu edilmiştir:

Kâtib-i a'mâl-i hayr ol suffeyi rûz-ı kıyâm
Hayr edip Beykozlular bünyâd ettiler diye

Sâlim (İnce, 1994: 451)

Haşmet'in kıt'asına göre de şair, badem gözlü sevgiliden ayrıdır ve bekleyiş ateşiyle yanmaktadır. Bu ateşe Beykoz'un çeşmeleri bile yetersiz kalır. Onu ancak, sevgilinin gelişi söndürebilecektir:

Ey benüm gözleri bâdâmum amân sultânım
İntizâr âteşine çeşme-i Beykoz yetmez
Feyz-i teşrifin ile âteşümi itfâ kıl
Yohsa bir vech ile dilden bu harâret gitmez

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 334)

Klasik Türk edebiyatı nesrinde ise Beykoz, nazımdaki hemen hemen aynı özelliklerle sergilenir. Safâyî, tezkiresinde Beykozlu şair Dâ'î'nin nereli olduğunu anlatırken; "...cây-ı dil-firîb ki teferrüçgâh-ı cumhur Beykoz denmekle meşhur olan ferah-fezâdan zuhûr etmiştir. Ol mahall-i dil-güşâda kırk seneden ziyâde..." (Çapan, 2005: 186) diyerek; Beykoz'u "gönül alan, halkın eğlence yeri olan, sevinç arttıran, kalbe ferahlık veren" bir yer olarak nitelendirir.

Klasik Türk edebiyatı eserlerinde, "Beykoz"un yanı sıra ilçeye bağlı diğer yerleşim ve mesire alanları da söz konusu edilir. Bu yerler, eserlerdeki kullanılış sıklıklarına göre başlıklar halinde düzenlenmiştir:

Hisar (Anadoluhisarı)

Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Anadoluhisarı, Boğaziçi'nde Türklerin yerleştikleri ilk bölgedir. Göksu deresinin kenarında kurulu bu bölge güzelliği ile Boğaz'a damgasını vurmuştur. Dolayısıyla Türkler tarafından Boğaz'a dair ilk edebî ürünlerin Hisar ve çevresinde verildiği söylenebilir(Pala, 1996:21). Klasik şiirlerde sıkça karşılaşılan "Hisar"dan kastedilen "Anadoluhisarı"dır. Mekân, genellikle seyir yeri oluşu, kirazı ve havasının güzelliği ile söz konusu edilir.

Klasik Türk edebiyatında Anadoluhisarı bahsi geçince ilk akla gelen isim, kendisi de Hisarlı olan Nev'î-zâde Atâyî'dir. Şairin eserlerinde mekân genellikle İstanbul'dur ve İstanbul'da da en fazla "Hisar" zikredilir. Bu duruma en güzel örnek ise Atâyî'nin *Nefhatü'l-Ezhâr* adlı eseridir. Zira 20 nefhadan oluşan mesnevinin 5. nefhası -ki bu bölüm 122 beyittir- "vatan sevgisi imandandır"³ mazmunundan yola çıkılarak(Kuzubaş, 2005:153), Anadoluhisarı ve onun güzelliklerini anlatmak için kaleme alınmıştır. Eserde, Hisar'ın cennet kadar güzel olduğu, burada dolaşan gençlerin ise huri ve gilmanlardan eksik tarafının olmadığı dile getirilirken; Hisar'ın kalelerine ve özelliklerine değinilmektedir. Mesnevide, cennetin olsa olsa Hisar'ın ya altında ya üstünde olduğu belirtilmektedir. Şair, bir beytinde de Hisar'da yapılacak âlemin, içilen içkinin her anının ömür boyu süreceğinden söz eder:

Semt-i Hisâr'a gelüp it 'âlemi

'Ömre sürer 'işretinün her demi

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2005: 154)

Nev'î-zâde Atâyî, hamsesini oluşturan bir diğer mesnevi *Sâkî-nâme'de* de 226 beyti Hisar'ın tasvirine ayırmıştır. Hisar, eserde içki meclisinin doğal bir dekoru gibi yer almaktadır(Kortantamer, 1997: 351). Ayrıca şair mesnevide Beykoz'a dair, Göksu, Akbaba Türbesi ve Yû'şa Tepesi'ni de söz konusu eder.

Sâkî-nâme'de; Hisar'ın denizindeki damlalar sanki cevherdir ve tabipler ondan nasip alırlar. Burası, Mevlevîlerin, Gülşenîlerin ve Rum abdallarının dolaştığı bir mesire yeridir. Her iki hisarı birbirlerini seyreden iki âşık olarak anlatan Atâyî, Anadolu tarafının akşamları daha güzel olduğunu söyler. Herkesin ona meylettği, kirazı, suyu ve havası güzel bir yerdir. Denizi ve bahçeleri insanları kendine esir eder. Kalelerinden ve toplarından bahsederken, kalenin sağlamlığına ve insanların gölgesinde huzur bulduğuna değinir. Hisar'ın yeşilliği, saf suyu gönüllere ferahlık verirken; Anadolu'yu şerefendirir. Gönül çelen şahane bir mekândır. Güneş, ona sarıklı bir türbedardır. Aşk vadisi olan Hisar'da çeşmeler, Hızır çeşmesidir yani onlardan ölümsüzlük suyu akmaktadır. Bahçelerinde serviler, erguvanlar, çınarlar, çam fıstığı ağaçları

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Keşfü'l-Hafa, I, s. 345, no. 1102. (Hadis olmadığı ifade edilmektedir.). Ayrıca burada kastedilen vatanın, ruhlar âlemi(Yenitzerzi: 1993:150) olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Atâyî ise şiirinde vatan olarak memleketi Hisar'ı söz konusu eder.

yetiştir. Hisar'ın tılsımlı suyunun insanı gençleştirdiğinden de söz eden şair, burayı denizin kilidi olarak görür ve savaş zamanı bu kilidin birbirine girdiğini belirtir:

N'ola bahrun olsa kilidi Hisâr

Girer birbirine dem-i kâr-zâr

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 148)

Seyir yeri, hem deniz hem de yeşillik olan Hisar'a esir olmamak imkânsızdır:

Nazârgâhu hem bahr hem sebze-zâr

Nice olmasunlar esîr-i Hisâr

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 150)

Sâkî-nâme'nin bir taklidi olduğu (Arslan, 1999: 42) düşünülen Subhî-zâde Feyzi'nin 1000 beyitlik *Safâ-nâme* adlı mesnevisinin, yaklaşık 120 beyti de Anadoluhisarı'nın tasvirine ayrılmıştır. Feyzi bu bölüme, Anadoluhisarı'nın güzel ve huzur veren bir yer oluşuyla başlar:

Oldı Hisâr-ı Anadolu güzel

Cây-ı safâ-güster-i zîbâ mahal

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 325)

Mesnevinin devamında ise şair; Hisar'ın bahçelerine, kalesine, çeşmelerine, sahiline, kasır ve yalılarına, güzellere, değirmenlerine, sularına değinirken; çoğunlukla burayı, gönle zevk ve sefâ veren bir mesire yeri olarak tanıtır. Güzel kokulu olan cennet bahçeleri gönle zevk, insana da hayat verir. Bu bahçelerde çam fıstığı, kiraz ve nar çiçeği yetişmektedir. Sevgilinin dudağına benzeyen gülleri herkesi kıskandırırken, bülbüller bu bahçelerde sabaha kadar inler. Kalesi güzeldir ve gönül alır. Topları vardır. Çeşmelerinden akan saf ve temiz su, dertli gönülleri rahatlatır. Bu su, ab-ı hayat damlasıdır ve Nil ile Fırat onu kıskanır. Ayrıca suyu boldur. Sahillerinde güzel kadınlar gezinir. Buralarda sayısız yalılar, insana hoşluk veren kasırlar vardır. Şair, bu yalıların içindeki dünya güzellere ve onların gümüş bedenleri ile Aden incilerini kıskandırdıklarından da söz eder. Her tarafı zevk ve sefâ içinde olan Hisar'ı güzellere seyre çıkar; gece fişekler atılır, eşsiz bir temaşa yeridir. Kısacası Feyzî'ye göre Hisar, gönle ferahlık veren bir yerdir ve nice dert çeken gönülleri mutlu eder:

Semt-i Anadolu müferrih makâm

Niçe dil-i gam-keş olur şâd-kâm

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 327)

Nice güzelliğiyle seçkin ay yüzlüler ise Hisar seyrini istemektedirler:

Hüsn ile mümtâz niçe mâh-rû

İtmededür seyr-i Hisâr arzû

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 327)

Safâyî Tezkiresi'nde, bir zamanlar Hisar Cami'nde vâ'iz olan Nakşî'nin burayı methetmek için yazdığı "Hisâr" redifli gazeline yer verilmiştir. Nakşî, matla beytinde:

Hoş-makâm-ı dil-güşâ semt-i ferâh-râdır Hisâr

Bâ'is-i cem'iyet-i dil-i hâlet-efzâdır Hisâr

Nakşî (Çapan, 2005: 619)

diyerek; Hisar'ın, kalplere ferahlık veren hoş bir makam, ferah bir semt olduğundan bahseder. Gönüllerdeki keyfi arttıran topluluğunun sebebi olarak da Hisar'ı gösterir. Bu beyitten de anlaşılacağı gibi Hisar, keyifli toplulukların mekânı olmuştur. Ayrıca "hâlet-efzâ"nın "lale" anlamı da düşünülürse bu keyfi verenin, hoş bahçelerindeki laleler olabileceği söylenebilir. Nakşî, diğer beyitlerde ise, Hisar'ın gönülleri süsleyen sahilinden, şimşir ağaçlarıyla dolu gül bahçelerinden, denizin kenarında bir inci olduğundan, bülbüllerin tutülerin sabahlara kadar terennüm ettiklerinden, çılgın âşıkların toplandığı, sevgiliden bir köşe olduğundan söz eder.

Hisar'a dair unsurların müstakil beyitlerle söz konusu edildiği bu eserler dışında, klasik Türk edebiyatının başka beyitlerinde de Hisar ve özellikleri tespit edilmiştir. Bazıları şöyle sıralanabilir:

a. Hisar, Beykoz'un en gözde seyir yerlerindedir. Burada yapılan gezi, insanları dinlendirip, dertlerini unutturmaktadır.

Fennî, *Sevâhil-nâme'*de sevgili ile Hisar seyrindedir ve onun tasalanmasını reva görmeyerek sâkiden kendisine yarım ancak sevgiliye dolu kadeh sunmasını ister. Buradaki "ana tolı" ifadesinin Anadoluhisarını çağrıştıracak şekilde ustalıkla kullanılması da ayrıca dikkate değerdir:

Ne revâ seyr-i Hisâr da ola yârûm mahzûn

Sâkiyâ bana yarımca virüp Ana tolı sun

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

Hisar, XVIII. yüzyıl şairi Sâlim'in beytinde "gezme zamanı geldiğinde herkesin gitmek için acele ettiği, sabırsızlandığı yer" dir:

Hâsılı vakt-i Hisâr idi o dem

Gitmege seyre iverdi 'âlem

Sâlim (İnce, 1994: 182)

Neylî'nin şiirinde ise gezme vakti gelmiştir. Şair, havanın açıldığını dolayısıyla sevgili ile gezip, içki içmek için Hisar seyrine gidilebileceğini söyler:

Yâr ile yine 'işret için geşt ü güzâra

Açıldı hevâ açılalum seyr-i Hisâr'a

Neylî (Erdem, 2005: 352)

Beykoz çevresindeki mesire yerlerine çok rağbet edildiği dolayısıyla bu bölgenin daima kalabalık olduğu yine klasik Türk edebiyatı beyitlerinden öğrenilmektedir. Zira konuya dair beyitlerde sıkça "tenha" sözünün vurgulanması, mesire yerlerini تنها iken yakalamanın ne kadar arzulandığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Sâbit'in beytinde bu durum açıkça görülür. Şair, rakipleri atlatıp -ki onlar Çengel'dedir- تنها bir vakitte, sevgili ile Hisar'da buluşmanın mutluluğu içindedir:

Eyledim yâr ile tenhâca temâşa-yı Hisâr

Bahtıma karye-i Çengel'de bulundu ağyâr

Sâbit (Pala, 1996: 27)

Haşmet, Sâbit kadar şanslı değildir. Çünkü şair Hisar'a varınca, sevgilinin etrafını sarmış âşıklar ordusunu görür. Sevgili de bu durumdan sarhoş olmuş bir haldedir:

Almuş o şûhu ortaya ceş-i fütâdegân

Vardım o mest-i işveye gördüm Hisâr'da

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 299)

Yine Haşmet, etrafının dert askerleriyle çevrildiğini hisseder. Ancak bilir ki, onu bu halden kurtarıp, rahatlatacak şey, şarap kayığıyla Hisar seyrine çıkmak olacaktır:

Haşmetâ leşker-i gam dört yanım eylerdi deniz

Zevrak-ı bâde ile seyr-i Hisâr olmayıcak

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 268)

Haşmet'in beytinde rastlanılan, dert askerleri ile kuşatılma ve bundan kurtuluşun da ancak Hisar'a gitmekle olabileceği düşüncesi, Kâmî'nin şiirinde de görülür:

Ne bezm-i bâde ne âlâyiş-i humâr gerek

Hücûm-ı leşker-i gam def'ine Hisâr gerek

Kâmî (Yazıcı, 1998: 311)

b. Hisar, âşıkların şarap içip, kayıkla gezdikleri zevk ve eğlence yeridir.

Kâşif'in beyitlerinde Hisar, güzellerinin incilerle dolu olan denizinde yüzdüğü bir mekândır. Ayrıca, eğlence yeri olarak da düşünülen Hisar, testiye benzetilip, içinin daima şarapla dolu olması gerektiği söylenir:

Şinâh idüp yine vâfir bütân-ı kûy-ı Hisâr

Pür oldu dürr ile deryâ-yı cûş gulû-yı Hisâr

'Aceb mi Göksu'ya lebrîz-i şevk olursa gönül

Hemişe bâde ile pür gerek sebû-yı Hisâr

Kâşif (Çelebi, 1953: 54)

Sâbit, Hisar'a çekilip, şarap kayığına binmek için uygun zamanın geldiğini belirtir:

Münâsib idi bu mevsimde zevrak-ı sahbâ

Çekilse semt-i Hisâr'a havâ da limanlık

Sâbit (Pala, 1996: 27)

Klasik şiirlerde Beykoz gibi Hisar'da "'âlem-i âb" yapmak için en uygun yerlerdendir. Deniz kenarında kurulu bu alan, su alemi için gereken her şeye sahiptir. En güzel çimenlik, en güzel deniz manzarası ve kayık sefâsı yanında şarap, şairler için iyi bir zevk ve eğlence unsurudur.

Arpaemîzâde Sâmî de, Hisar'ı, sahili, şarap içilen yer olması ve yeşil çimenliğiyle "'âlem-i âb" a uygun bulur:

Tarâvet-i çemen ü nûş-ı mey leb-i deryâ

Tamâm-ı 'âlem-i âbı Hisâr'dan gördük

Arpaemîzâde Sâmî (Kutlar, 2004: 508)

c. Hisar, havasının güzelliği yanında kiraz meyvesiyle de dillere destan olmuştur.

Hisar, eğlence ve seyir yeri oluşu, güzel doğası yanında havasıyla da klasik Türk edebiyatı şiirlerine konu olur. Kâmî, Hisar havasını, Tibet'inkinden daha iyi bulurken; toprağı için "Bulgaristan'inkinden daha kıymetlidir ve dünyanın en seçkin toprağıdır" ifadesini kullanır:

Hevâsı Tübbet'e gâlib zemîni Bulgar'a

Hisâr gibi cihânun güzîde hâki mi var

Kâmî (Yazıcı, 1998: 184)

Hisar'ın havası, beyitlerde "kiraz" meyvesiyle birlikte de söz konusu edilir. Atâyî, buna özellikle değinmekte ve Hisar'ın kirazıyla su ve havasının bir tutulması gerektiğini vurgulamaktadır:

Kirâsı ile âb u hevâ müşterek
Hemân ikisi bir tutulmak gerek

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 150)

Bir başka beyitte, Hisar'ın ruhu besleyen havasının yanında, kirazının da sevgilinin dudağına benzediğinden söz eder:

'Aceb rûh-perver havâsı anun
Leb-i yâra benzer kirası anun

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 146)

Şair, divanında ise; "Hisar'ın seyir günlerinde sevgilinin gönlüne gir; kiraz vaktidir, kiraz gibi olan dudaklarından öpmeye çalış" demektedir:

Leblerinden bûseye sa'y it kirâsun faslıdur
Gönlüne gir dil-berün seyr-i Hisâr eyyâmıdur

Nev'î-zâde Atâyî (Karaköse, 1994: 208)

*Safâ-nâme'*de Feyzî, tıpkı üstâdı Atâyî gibi Hisar'ın kirazını, sevgilinin dudağına benzetir:
Ya'ni kirası leb-i dilber gibi

Dâne-i yâkût-ı müdevver gibi

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 332)

Fennî ise bir gazelinde, sevgilinin kiraz dudaklarına bakarak onun ya Kanlıcalı ya da Hisarlı olabileceğini düşünür:

Ol hûnî gamzeler o kirâs lebler ile san
Ya Kanlıcaklıdur o perî ya Hisârlıdur

Fennî (Demirkazık, 2009: 411)

Şairin emin olduğu şey ise o güzel sevgilinin Beykozlu oluşudur. Ayrıca şair, Hisar'ı seyre çıkınca, sevgilin kiraz dudaklarını hayal edip sefâ bulmaktadır:

Kirâs mevsimi seyr-i Hisâr'a geldükce
Hayâl-i lal'-i lebünle 'aceb safâ iderüz

Fennî (Demirkazık, 2009: 448)

Kiraz, "kirası" yazılışıyla şiirlerde bazen tevriyeli kullanılarak muhtevayı zenginleştirmiştir. İzzet Efendi, buna uygun olarak; "eğer kapıcı, dilber dudağına benzeyen Hisar'a girmemize engel olursa bağ kirasını/kirazını verelim" demektedir:

Lâl'i dilber gibi gül-nâr-ı Hisâr'a söz yok
Bağ kirâsın verelim mâni' olursa bevvâb

İzzet Efendi (Güneş, 2005: 84)

Tırsî'ye göre Hisar, kiraz vakti güzeldir; diğer zamanlarda ise erkeği de kadını da sinek avlamaktadır:

Avlar sinek ricâl ü nisâsı bu demde hep

Olur kiras zamânı Hisâr'un güzelliği

Tırsî (Yılmaz, 2001: 188)

Mucîb, Hisar'ın havasına ve kirazına öyle kıymet verir ki; "bahar vakti havasının kirazını/kirasını canınla ödesen de ucuz kalır" demektedir:

Gel gel bahâr faslı Hisâr'ın havâsına

Versen de nakd-i cânı ucuzdur kirâsına

Mucîb (İnce, 2005: 616)

Hisar, klasik Türk edebiyatı nesrinde, Beykoz gibi "gönül alan, gönül süsleyen, kalbe ferahlık veren" bir yer olarak görülür. Safâyî Tezkiresi'nde 'Abdî söz konusu edilirken; "... Göksu kurbunda vâkı' Anadolu Hisârı nâm mahall-i dil-firîbden nümâ-yafte-i zuhûr olmuştur." (Çapan, 2005: 400) ifadesiyle Hisar, gönül aldatan bir mekândır.

Sâlim Tezkiresi'nde de Hisar, Rif'atî maddesinden anlaşıldığına göre gönülleri süsleyen bir yerdir ve "...eğer size bir yer dar gelirse seyahat edin!' vefkınca keştî-i vücûdu Anadolu Hisârı sâhilinde lenger-endâz-ı ikâmet olup ol cây-ı dil-ârâda yâlî..." (İnce, 2005: 364) şeklinde ifade edilir.

Göksu (Küçüksu)

Göksu, deresiyle ve çayırılarıyla tarih boyunca, eğlence ve mesire alanı olarak anılmıştır. Beykoz'da padişahların en gözde uğrak yeri Göksu'dur. Buraya Kasr-ı Hümayun da yaptırılmıştır. Küçüksu iskelesine yakın olduğundan adına Küçüksu Kasrı da denilir (Bilir, 2008: 25). Bu kasır, padişahların av için geldikleri Beykoz'da, dinlenme mekânı olmuştur.

Boğaziçi'nin en çok rağbet gören bu mesire alanına, sultanların dışında halkın da itibar ettiği bilinmektedir. Genellikle cuma günleri gidilip, kayıklarla gezilen Göksu deresi ve Küçüksu civarındaki çayırar, halk için güzel bir eğlence ve dinlenme yeri olmuştur (Gökbilgin, 1992: 260).

Evliya Çelebi'nin suyunu "âb-ı hayat"(Gökyay, 1996:200) olarak nitelendirdiği Göksu, su âlemleriyle, güzel doğası, dinlendiren havasıyla, mesire yerleri, bahçe ve kasırlarıyla, zevk ve safâ mekânı oluşuyla klasik Türk edebiyatı eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

a. Göksu, cennet kadar güzeldir.

Göksu, öyle huzur verici bir yerdir ki şair, insan acaba cennette böylesini görür mü diye mübalağalı bir düşünceye kapılır:

Bugün Göksu gibi bir cây-ı hurrem

Yarın cennetde görür mü ki âdem

Cemâlî (Çelebi, 1953: 33)

Göksu'nun cennetle birlikte anılmasına *Nefhatü'l-Ezhâr*'da da rastlanılır. Atâyî, "cennet nehirleri eğer görülme de onun dengi olan Göksu'yu görmek sana yeter" diyerek, Göksu'yu cennetle eşdeğer tutar:

Nehr-i cinân olmasa ger rû-nümâ

Göksu yeter ana mu'âdil sana

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2005: 154)

b. Göksu, dinlenip huzur bulmak, dertleri unutmak için tercih edilen bir seyir yeri yani gönüllere hoşluk veren güzel bir mesire alanıdır.

Safâ-nâme'de neredeyse Göksu'nun, sahip olduğu bütün özelliklere değinilmiştir. Şair, Göksu'nun mutluluk veren bir yer olmasına şaşırılmamaktadır. Zira bu yer, gönle ve cana sürekli keyif vermekte, günlü ferahlatmakta hatta ölü gönlün canına can katmaktadır:

Göksu 'aceb cây-ı meserret-nümâ

Şevk virür cân u dile dâ'imâ

...

Göksu derûnı ne 'aceb dil-güşâ

Mürde-dile olmadadır cân-fezâ

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 326)

Sâmî'nin beytinde bu ferahlık, Göksu'nun ağaçlıklı yolundaki amber dalgaları gibi olan ağaçların gölgesindedir:

Virmede kalbe ferâh Göksu hıyâbânında

Mevc-i 'anber gibidür sanki zılâl-i eşcâr

Arpaemîzâde Sâmî (Kutlar, 2004: 192)

Sâbih'e göre ise huzur ve ferahlık, Göksu çimenliğinin her yanında yüzünü göstermektedir:

Rû-nümâ olmadadır Göksu çemenzârında

Sû-be-sû âb-ı zümürürd gibi emvâc-ı safâ

Sabîh (Özdingiş, 1998: 296)

Klasik Türk şiirinde söz konusu edilen âşıklar, genelde acı çeker ve aşk yüzünden hasta olurlar. Şairler, beyitlerinde hastalığın yanında tedavisi için de tavsiyelerde bulunur. Atâyî, *Heft-Hân* mesnevisinde âşığı iyileştirmek için Göksu'da gezdirilmesini (Karacan, 1974: 21) söylerken; sultan şairlerden İlhamî, şarkısında dertlerin son bulması için bir gece Göksu'ya gitmenin yeteceğini belirtir:

Bir gece Göksu'ya gidilse olur gamlar temâm

Görünüşte gerçi sulanmış lebün mânend-i câm

Nâz ile cevri eyleme lutf eyle ey mâh-ı temâm

Gâh bûse ver bana şad it beni gülzârda

İlhâmî (Yılmaz, 2001: 189)

c. Göksu, kayığa binip, şarap içilecek, keyif edilecek en güzel yerlerden biridir. Beykoz'un diğer mesire alanları gibi "'âlem-i âb" yapmak için de çok uygundur.

Göksu, ışıklı ve renkli hayatın ayrıcalıklı bir mekânıdır (Doğramacıoğlu, 2010: 37); öyle ki Samanyolu bu nehirden su doldurur:

Çekdi kandilli köşke perde sehâb

Kehkeşân nehr-i Göksu'dan pür-âb

Nev'î-zâde Atâyî (Karacan, 1974: 315)

O'nun suyunun, şarap gibi olduğunu düşünen Fennî, mecliste testi kırılrsa bile üzülmeceğini, zira Boğaziçi'nde Göksu'nun onlara yeteceğini belirtir:

Kırıldı diyü kederlenmeyüz bezimde sebû

Boğaziçi'nde husûsâ turur iken Göksu

Fennî (Demirkazık, 2009: 535)

Sabih, sevgilisiyle Göksu'da öyle sarhoş olmuştur ki; bunu "şarap kayığını çekerek Göksu'ya çıkıp, felekten bir gün çaldık" ya da başka bir söyleyişle de "felekten bile gizlendik" şeklinde ifade eder:

Ol mihr ile ben zevrak-ı sahbâ çekerekden

Göksu'ya çıkup bir gün uğurlandı felekden

Sabih (Özdingiş, 1998: 716)

Zaten Göksu'nun keyfi de şarapla özellikle de "içe ferahlık veren" (Onay, 2000: 194) erguvan şarabıyla çıkmaktadır:

Ne keyfiyettür ey sâki bana şimdi gelür gâlib

Safâsı Göksu'nun zevk-i şarâb-ı erguvân üzre

Subhîzâde Azîz (Erdem, 2001: 46)

İstanbul'un pek çok güzel ve gönle huzur veren mekânı vardır; ancak, İzzet Efendi, su âlemi yapmak için özellikle Göksu'ya gitmek ister:

Şem'-i dil rûşen olur sâhil-i Kandillide

Varalım Göksu'ya anda idelim 'âlem-i âb

İzzet Efendi (Çelebi, 1953: 131)

Haşmet, şiirinde "sevgilinin suyuna git de su âlemi sefasının Göksu'da yapıldığını görsün" diyerek bu zevk için en güzel yerin Göksu olduğunu bir kez daha belirtir:

Haşmet suyunca var o bütün mâcerâyı ko

Göksu'da görsün 'âlem-i âbın safâsını

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 325)

Enderunlu Vasif için de su âlemi yapılacak tek yer Göksu'dur. Şair murabbasında su âlemini Göksu'da tamamladıktan sonra kayığa binip başka yerlere gidilebileceğine değinir:

'Âlem-i âb eyle Göksu'dan olup zevrak-süvâr

Kıl Kalender Bağçe'sin tâ subha dek cây-i karâr

Sen safâ-yı mâh-tâb etdikçe hû çeksın hezâr

Seyre çık gülzâra serviler gibi eyle hırâm

Enderunlu Vâsif (Gürel, - : 431)

Ayrıca, söz konusu edilen "'âlem-i âb" beyitlerinin yanı sıra, Kâmî Efendi'nin şiirinde Göksu'nun ramazanda iftar açmak için de gidilecek bir yer olarak gösterilmesi dikkat çekicidir:

Orucu tutdu uykuya, 'aciz verme o gül-hûya

Çifte kayıkla Göksu'ya akşama iftâre buyur

Kâmî Efendi (Çelebi, 1953: 133)

d. Göksu, gök gözlü sevgili ile gidilen bir seyir yeridir.

Göksu, şiirlerde adındaki "gök" kelimesi, dere oluşu ve suyun rengi dolayısıyla mavilik ifade eden unsurlarla birlikte dile getirilmiştir. Özellikle klasik Türk edebiyatında Nedim'e kadar pek de rastlanılmayan "gök gözlü" sevgilinin Göksu ile çoğu beyitte söz konusu edilmesi dikkatleri çekmektedir.

Atâyî, *Sâkî-nâme'* de, Göksu'yu cihanın gök gözlüsü olarak tanımlamaktadır:

Cihânun matâfı vü mes'âsıdur

Anun Göksu'yı 'ayn-ı zerkâsıdur

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 153)

Kâmî, Göksu için Atâyî ile aynı sıfatı kullanır. Şair, "Göksu'nun övgüsü göklere çıkmıştı, gerçekte de o gök gözlüdür" der:

Göğe çıkmışdı Göksu'yun vasfı

Fî'l-hakîka o 'ayn-ı zerkâdur

Kâmî (Yazıcı, 1998: 62)

Pertev ise sevgilisini göstermek ister ve "Göksu'da görüp size övdüğüm o güzel işte şu kayıktaki mavi gözlü olan" diye işaret eder. Şairin, geleneğe bağlı olarak esmer bir sevgiliden değil de hiç de alışık olunmayan mavi gözlü sevgiliden bahsetmesi, üstelik bu güzeli Göksu'da görmüş olması tesadüf olmasa gerektir:

Göksu'da seyr idüp size medh itdiğüm güzel

Ol kayıgun kıcındaki mâ'î binişlidir

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş, 2007: 217)

Elbette beyitteki binişin, cübbe anlamına geldiği de düşünüldüğünde, şairin Göksu'da gösterdiği, mavi elbiseli güzel de olabilir.

Yine Enderunlu Vâsif da şarkısının nakarat mısra'ında gök gözlü sevgiliyi Göksu'ya su âlemi yapmaya çağırır:

Gül mevsimidir ey perî nûş-ı mey-i nâb et

Tarf-ı nigeş-i mestüni hem-reng-i şarâb et

Bu sûret-i dil-cû ile terfî-i hicâb et

Göksu'ya gel ey çeşm-i kebûd 'âlem-i âb et

Enderunlu Vâsif (Gürel, -: 395)

Klasik Türk edebiyatının bir başka şarkısında Fatim Efendi, gök gözlü sevgilisine Küçüksu'ya ve Göksu'ya gitme zamanının geldiğini haber verir:

Vaktidir şimdi Küçüksu'ya gidersek gidelim

Geh Fıstıklı'ya geh Çamlıca'ya azm edelim

Sûy-ı gülşende olan nağmeleri gûş edelim

Mevsimidir gidelim Göksu'ya ey çeşm-i kebûd

Fatim Efendi (Pala, 1996: 36)

Göksu elbette yalnız mavi gözlü güzellerin mekânı değildir. Zira, Fennî'nin klasik Türk şiirinin temayüllerine uyararak söylediği beytinde âşık, Göksu'da esmer bir güzele sahip olma hevesi içindedir:

Mest kanzil güc ile irdi gönül maksûda

Bir siyeh-çerdeye mâlik olıcak Göksu'da

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

e. Göksu, âşıklar için gizli buluşma yeridir ve burayı تنها iken yakalamayı tercih ederler.

Asaf Hâlet Çelebi, Beykoz'daki mesire alanlarının, gizli âşıklar için bir buluşma ve zarif çapkınlar için de zevk etme yeri (1955: 674) olduğunu söyler. Dolayısıyla Göksu'ya -Hisar'a da olduğu gibi- yalnız ve تنها iken gidilmesi arzu edilir olmalıdır ki şairler beyitlerinde bu durumu sıkça dile getirirler. Haşmet, sevgililerle eğlence için Göksu'ya gidildiğini ifade ederken; bunun تنها bir vakitte yapılmış olmasını özellikle vurgular:

Tenhâca ahibbâsı ile görmege 'işret

Göksu'ya gider göz göre hiç Körfez'e gelmez

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 248)

Nedim de sevgiliyle Göksu'ya, تنها iken gidildiğinden bahseder:

Ey şüh, Nedîmâ ile bir seyrin işittik

Tenhâca varıp Göksu'ya işret var içinde

Nedim (Gölpınarlı, 1972: 321)

Enderunlu Vâsif, sevgiliyle Göksu'ya gizlice gitmek istediğini, bir şarkısının nakaratında tekrar eder:

Gel senünle yarın ey serv-i revân

Olalım Göksu'ya mahfice revân

Dîde-i ağıyardan olup nihân

Olalım Göksu'ya mahfice revân

Enderunlu Vâsif (Gürel, - : 450)

f. Göksu'da sümbül yetişmektedir.

Göksu, klasik Türk şiirinde güzel doğası ve suyuyla birlikte burada yetişen sümbül çiçeğiyle de anılmaktadır:

Çubuklu gül-büne cây oldu sümbüle Göksu

Virildi lâleye Kandilli nergise Sarıyer

Şeyhülislâm Es'ad (Dogan, 1997: 69)

Sürûrî, o sümbüllerin Göksu'nun suyundan mı sulandığını merak etmiştir:

Göksu'dan mı olunur cümlesi iskâ' 'acebâ

Böyle mâyî yetişür nâmeye birdür sümbül

Sürûrî (Batur, 2002: 293)

g. Göksu, şiirlerde "Küçüksu" ile birlikte anılmıştır. Özellikle de kasrından söz edilir.

Fennî, ayrılık acısıyla öyle çok ağlamıştır ki, gözyaşlarını Beykoz sahilinden gördüğü denizle mukayese etmiş ve bunu Küçüksu'yu tevriyeli kullanarak anlatmaya çalışmıştır:

Fürkatünle şu kadar giryeler itdüm cânâ

Bir Küçüksu görünür eşküme nisbet deryâ

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

Şair Nâşid ise keyfetmek için, bir iki saz ve şarkıcıyla Küçüksu mesiresinde mehtabı seyre çıkmayı ister:

Bir iki mutrib-ı hoş-nagme olup bir iki sâz
Geh beyâtî okusun gâh çalıp nâz ü niyâz
Çıkalum sahn-ı çemen-zâr-ı Küçüksu'ya biraz
Ey meh-i evc-i letâfet çıkalım mehtâba

Nâşid (Zülfe, 1998: 95)

İlhâmî, şarkısında derdi tasayı unutmak için Küçüksu'da bir kahve içmek istediğini belirtir:

Nev-bahâr eyyâmıdır Bogaz'da bir 'ayş idelüm
Hem Küçüksu'da güzel bir kahve der-piş idelüm
Bu gam-ı ferdâyı hep cümle ferâmûş idelüm
Hoş degül mi kıl nazar fincânı sunarken ele

İlhâmî (Yılmaz, 2001: 188)

Beykoz'da padişahların av sonrası dinlenmek için yaptırıldıkları kasırlardan biri de Küçüksu Kasrıdır. I. Mahmud için yaptırılan (Bilir, 2008: 143) bu kasır, öyle güzeldir ki, kim görse yeryüzünde bir benzerinin daha olmadığını söyler:

Her kim ki göre Göksu'da bu kasrı dir elbet
Yokdur hele gök kubbenün altında nazîri

Halîmî (Çağlı, 1998: 363)

Çubuklu

Bizanslılar zamanının, meşhur mesire yerlerinden biridir. Daha sonra da Osmanlı padişahlarının dillere destan av partilerinin yapıldığı mekânlar arasına girmiştir (Bilir, 2008: 196). Çubuklu'yu asıl şenlendiren ise Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılan, köşkler, havuzlar ve çeşmeler olmuştur (Gökbilgin, 1992: 258).

Çubuklu, beyitlerde daha önce söz konusu edilen mesire alanlarının hemen hemen aynı özellikleriyle yer alır.

a. Çubuklu bahçeleri çok güzeldir ve gezinti yapmak için rağbet edilen en gözde mekânlardandır.

Safâ-nâme' de, Çubuklu'nun güzelliğine ve en çarpıcı bahçelerin mekânı oluşuna değinilir:

Ya'ni Çubuklu idi zibâ makâm
Bağçe-i zibende-i a'lâ makâm

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 329)

Hatem, kendi söz vadisi kaleminin övgüsünü, Çubuklu bahçesine benzetererek yapar:

Nihâl-i dûz-ı kilik-i vâdi-i güftârımız Hatem
Sstanbul'un Çubuklu bağçesi gibi temâşadır

Hatem (Güneş, 2005: 82)

Seyyid Vehbî'nin beytinde Çubuklu bahçesi, şair Hafız'ı, Rûkn-âbâd adlı ırmakla, mesire yeri olan Gül-geşt-i Musallâ'yı övmekten vazgeçirecek kadar güzeldir:

Çubuklu ravzasın görseydi şimdi Hâfız-ı Şirâz
Geçerdi vasf-ı Rükûn-âbâd u Gül-geşt-i Musallâdan

Seyyid Vehbî (Dikmen, 1991: 380)

Râtib Ahmed Paşa'nın muhammesinde ise bahar gelmiştir; Çubuklu'nun o gönül çeken mesire alanı artık süslenecektir:

Bahâr eyyâmı irdi vakt-i gül-geşt-i temâşâdur
Çubuklî'nun o sahn-ı dil-keşi şimdi ne zibâdur
Meded el-hasılı esbâb-ı şâdi hep müheyyâdur
Salın ey nahl-i nâzum gel kerem kıl ey perî-zâdum
Çıkarma hasretünle lutf idüp 'ayyûka feryâdum

Râtib Ahmed Paşa (Kılıç, 1996: 357)

XIX. yüzyıl şairi Sermed şarkısında, kayıkla geçerken, Çubuklu'da sevgiliyi gezerken gördüğünü ifade etmektedir. Bu, Çubuklu'da yapılan gezintinin, sevgililerin birbirlerini görmeleri için de fırsat olduğunu ortaya koymaktadır:

Geçen hafta kayıkla ben geçerken
Çubuklu'da seni gördüm gezerken
Aceb bilmem n'olur bu gizlemekden
Çubuklu'da seni gördüm gezerken

Sermed (Pala, 1996: 36)

b. Çubuklu tıpkı diğer Beykoz mesireleri gibi gizli âşıkların buluştukları; sefa bulup, dertlerini unuttukları bir yerdir.

Fennî, "eğer Çubuklu gizli zevklere hazır olmasaydı, dert çöpü gönülde hiç sefa bırakmayacaktı" der:

Çûb-ı gam kor mu idi dilde safâ-yı hâtır
Olmasa zevk-i nihânîye Çubuklu hâzır

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

c. Çubuklu mesiresinde, güller ve hurma ağaçları yetişmektedir.

Bu güzel seyir yeri, güllere mekân olmuştur:

Çubuklu gül-büne cây oldu sünbüle Göksu
Virildi lâleye Kandilli nergise Sarıyer

Şeyhülislâm Es'ad (Dogan, 1997: 69)

Sâlim'e göre Çubuklu'nun bahçe kenarında sıralanan taze hurma ağaçları, ziyaretçilerini selamlamaya hazırdır:

Tâze nahlân-ı Çubuklu ise divân turmuş

San selâm almaga züvvârına hâzır olmuş

Sâlim (Güfta, 1995: 358)

d. Çubuklu'da, lüle çubuğu yapılmaktadır.

Çubuklu'da üretilen lüle çubuğuna telmihte bulunan şair, burayı bir keyif yeri olarak nitelendirip; "tütün çubuğu ile keyif edenlerin, kahvehaneyi Çubuklu bahçelerine çevirdiklerini" söyler:

Seyr eyle ehl-i keyfi ki çüb-ı duhân ile
Döndi Çubuklu bâğçesine kahve-hâneler

Kâmî (Yazıcı, 1998: 180)

Kanlıca

Eskiden beri Boğaz'ın en gözde mesire ve sayfiye yeridir (Gökbilgin, 1992: 258). Koyu, mehtaplı gecelerde körfezde yapılan içkili, musikili fasılları ve yalılarıyla da ünlüdür (Öztekin, 2006: 85).

Kanlıca, beyitlerde güzelliği, yalıları, meşhur yoğurduyla yer aldığı gibi isminin tevriyeli kullanımı ile de dikkatleri çeker.

a. Kanlıca, doğası ve yalılarıyla gönüllerin arzuladığı güzel bir mesire yeridir.

Klasik Türk şiirinde Beykoz'da, Göksu ve Hisar'dan sonra تنها iken gidilmesi tercih edilen bir diğer mesire yeri de Kanlıca'dır. Şair, *Safâ-nâme'* de, Kanlıca'nın hoş, güzel ve temiz bir yer olduğuna değinirken; tenhalığını da dile getirmektedir:

Kanlıca bir mesken-i zibâ latîf
Gûşe-i vahdet idi cây-ı nazîf

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 329)

Tırsî, Kanlıca'nın yalılarını arzulamaktadır. Zira iskelesi, şaire arkasından gidilecek bir kadın gibi gelmektedir:

Kanlıcak yalıların eyledi ârzû gönlüm
İskelesi bâna pey-rev-zen olursa ne 'acep

Tırsî (Yılmaz, 2001: 27)

b. Kanlıca, klasik Türk edebiyatı metinlerinde, adında yer alan "kan, kanlı" ifadesinden dolayı çoğu defa tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Şairler semtin adını beyitlerde, "kan, hûn, cellât, tîg" gibi kelimelerle bir arada söz konusu ederek, tenasüp oluşturmuşlardır.

Fennî, bir gazelinde, Kanlıcalı sevgiliye düşkünlüğünden, gözünün dünyayı görmediğini, kanlı yaşlar döktüğünü belirtir:

Yine bir Kanlıcalı âfetün efgendesi oldum
Bu demlerde degül dünyâ gözümde kanlı yaşum var

Fennî (Demirkazık, 2009: 444)

Aşk yüzünden gözü dünyayı görmediği gibi sevgili için öyle çok ağlamıştır ki gözlerinden kanlar boşalmış, bu sebeple de etrafını göremez olmuştur. Şairin, Kanlıcalı sevgili için kanlı gözyaşı dökmesi klasik edebiyat geleneğinde elbette beklenen bir durumdur.

Fennî, *Sevâhil-nâme'* de ise, "kan dökücü gamzeleri olan Kanlıcalı sevgili, sitem kılıcı ile ciğerimde yara açtı" diye şikâyet etmektedir:

Açdı tîg-ı sitem ile cigerümde yara
Kanlıcalı yine bir gamzeleri hûn-hâre

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

İzzet Efendi de sevgiliden şikâyetçidir. Onun beytinde sevgili, cellâttır. Kanlıca da âşığı, gamzesinin kılıcı ile her an yorgun düşüren bu cellâttan şikâyetçidir:

Kanlıcâ bir gözü cellâd elinden feryâd

Gamzesi tığı idüp bîdili herdem bitâb

İzzet Efendi (Çelebi, 1953: 131)

c. Kanlıca'nın sütü ve yoğurdu meşhurdur.

Seyyid Vehbi, bu özelliğe değinir:

Sâki eli boş meclis-i duht-ı reze gelmez

Pek masharalık eylemez elümüze gelmez

Süd dökmüş idi Kanlıca'da yaptı yoğurdu

Bir dahi rakib ol meh ile körfeze gelmez

Seyyid Vehbi (Dikmen, 1991: 689)

Akbaba

Adını, Fatih Sultan Mehmed tarafından bu bölgeye yerleştirilen âlim ve gazi Ak Mehmed Efendi'den alan Akbaba (Bilir, 2008: 51); klasik edebiyatta zevk ve sefa yeri olarak ve buradaki türbe dolayısıyla zikredilir.

a. Akbaba, mutluluk veren, gönül çeken, zevk ve sefa yeridir.

Feyzî, Akbaba'dan keyif arttıran, gönlü çeken bir huzur ve keyif yeri olarak söz ederken; sanki Beykoz'un tüm mesire alanlarının özelliklerini bu beyitle özetler gibidir:

Şevk-fezâ cây-geh-i Akbaba

Mesken-i dil-keş idi cây-ı safâ

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 330)

Haşmet ise güzel sevgilisi ile Akbaba'da turnagözü şarap içerek zevk ve sefâ sürdüklerini belirtir:

Bir şâh-bâz-ı hüsn ile biz Akbaba'dayuz

Turna gözi şarâb ile zevk u safâdayuz

Haşmet (Arslan-Aksoyak, 1994: 245)

b. Burada âlim ve gazi Akbaba'nın türbesi vardır.

Sâkî-nâme'de şair, Akbaba'nın buraya yerleşmesine değinir ve mekânın mübarek bir makam olduğundan söz eder:

Karîbinde var bir mübârek makâm

Ricâle olur çille-hâne müdâm

...

Odur bürc-i hurşîd-i subh-ı safâ

Ki anda makâm eylemiş Akbaba

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 155)

Atâyî, eserde Beykoz seyrini anlatırken, babasıyla bu mekânları gezdiğini hatırlar ve üstâdı da olan Nev'î'nin bir gazeline mesnevisinin arasında yer verir. Bu gazelde Nev'î,

Akbaba'nın nurlu türbesini gördüğünü; onun türbesinin toprağının, gözü açıklar için bir göz cilası olacağını söyler:

Husûsâ Akbaba'nun türbet-i pür-nûrını gördük

Gözi açıklara kuhl-ı cilâdur ferşinün gerdi

Nev'î (Kuzubaş, 2009: 156)

Yûşa' Tepesi

Boğaziçi'nde sahile en yakın ve en yüksek bu tepe (Gökbilgin, 1992: 257), adını buradaki Yûşa' peygambere ait olduğuna inanılan kabir ve mescitten almıştır. Beykoz, bu güzel tepede bir peygamberin kabrini muhafaza edilişle de önem kazanır. Ayrıca Beykozlular için Yûşa', koruyucu ve kurtarıcı (Bilir, 2008: 229) kabul edilmektedir.

Klasik Türk edebiyatı eserleri bu tepeyi, Yûşa' peygamberin kabriyle ve onun gönüllere huzur vermesiyle zikreder.

Atâyî, *Sâkî-nâme'*de Yûşa''nın bu sahilde karar kıldığına ve etrafa nurundan parıltılar saçtığına değinir. Şaire göre Yûşa''nın mezarı gösteriş diyarına dönmüş; güneş bu türbeye sarıklı bir bakıcı olmuştur:

Bu sâhilde olmuş makarr Yûşa'a

Ki envâr-ı feyzi salar şa'sa'a

Müşa'sa' diyârına dönmüş mezâr

Güneş ana şemleli türbe-dâr

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2009: 153)

Şair, bir diğer mesnevisinde ise Yûşa' ile Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın ilişkisine telmihte bulunmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'den⁴ öğrenilen bu hikâyede; Hz. Musa, Allah tarafından kendisinden daha bilgili olduğu haber verilen Hz. Hızır ile buluşmak için iki denizin birleştiği yere doğru yolculuğa çıkar. Yûşa' ise Hz. Musa'nın yanında ona yardımcı olup, ilim öğrenmektedir. Yanlarında azık olması için kurutulmuş balık vardır. Balığın canlandığı yerde Hz. Musa, Hz. Hızır'ı bulacağına inanmaktadır. Ancak Yûşa', balığı dinlendikleri bir yerde unutmuştur. Hz. Musa, yemek için balığı sorunca Yûşa' balığı unuttuğunu ancak onun bir anda canlanıp, denize doğru gittiğini söyler. Hz. Musa, Hızır'ın orada olduğunu anlar ve Yûşa' ile balığın canlandığı yere giderler. Burada Hz. Musa, Hz. Hızır ile buluşur.

*Nefhâtü'l-Ezhâr'*da şair, Hz. Hızır ile Hz. Musa'nın buluşmasından, Yûşa''nın bundan haberdar olmasından ve balıktan söz ederek, hikâyeyi iki beyitle özetlemektedir:

Hızır ile Mûsâ'nın odur mecma'î

Var haber al zâ'ir olup Yûşa'î

Mâhi-i Yûşa' gibi ehl-i huzûr

Cânı ider garka-i deryâ-yı nûr

Nev'î-zâde Atâyî (Kuzubaş, 2005: 159)

Feyzî ise Yûşa' tepesindeki kabri söz konusu eder. Hz. Yûşa''nın kâfirlerle savaşırken bu tepede şehit düştüğüne inanılmasından hareketle şair, onun şehit olduğu bu yerin ne güzel ve temiz olduğunu söyler. Zaman zaman gönle parıltı verdiğini belirtirken de; bu yüksek tepedeki şerefli kabrin cennetten bir iz taşıdığına değinir:

⁴ Kehf S., 18/ 60-82.

Meşhed-i Yûşa' ne güzel cây-ı pâk
Dem-be-dem olmakda dile lem'a-nâk
Kılmış idi kûh-ı firâzı mekân
Kabr-i şerîfi idi cennet-nişân

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 330)

İncirli

İncir ağaçlı bahçelerden adını alan bu yer, klasik Türk edebiyatı metinlerinde söz konusu edilen Beykoz'un bir başka güzel mekânıdır.

a. Şarap içilip, eğlenilen bir yerdir.

Fennî, beytinde İncirli'nin çapkınlar için uygun olduğunu ve burada şarap içildiğini belirtir:

Çekdiler sineye İncirli'de bintü'l-'inebi
Darısı başuna ey sürmeli zen-dost çelevi

Fennî (Demirkazık, 2009: 693)

b. Gönül alan, güzel bir mesire alanıdır.

Feyzî, İncirli'yi de gönlü çeken bir mahal, eşsiz güzellikte تنها bir köşe olarak dile getirir:

Karye-i İncirli de dil-keş mahal
Gûşe-i 'uzlet idi ol bî-bedel

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 329)

Sultaniye

Sultanların en çok rağbet ettikleri mekânlardan biridir. Gül bahçeleri olan, gönlü çeken bir mesire alanıdır.

Feyzî, Beykoz ve çevresine ait mekânları anlatırken "dil-keş" yani "gönlü çeken" ifadesini sıkça kullanmıştır. Şair bu güzel mekânların insanı dinlendirip, eğlendirdiğini, gönlün buralara gelmek istediğini her defasında yinelemek istemiştir. Sultaniye için de aynı tabire yer vermiş ve cennetin gül bahçeleri gibi olduğuna değinmiştir:

Bâgçe-i Sultânî de dil-keş mekân
Gülşen-i cennet gibi hâlet-resân

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 329)

Fennî şiirinde "şah, saltanat" kelimelerini özellikle zikrederek Sultaniye'yi dile getirir:

İstemem kim ki dilerse anun olsun karye
Saltanatdur bana ol şâh ile Sultâniye

Fennî (Demirkazık, 2009: 693)

Kavak (Anadolu Kavağı)

İnciri ile meşhur olan bu yerin havası gibi suyu da güzeldir (Ekicigil, 1983: 736).

Fennî, "başında kavak yelleri esmek" deyimine yer verirken; Kavak'ın havasını söz konusu eder:

Ah çeküp kâmeti sevdâsı ile cânânun

Şimdi başında Kavak yeli eser yârânun

Fennî (Demirkazık, 2009: 693)

Feysi, “dil-keş” mekân oluşuna değinir ve eşsiz gül kokularından bahseder:

Ya’ni Kavak karyesi dil-keş mahal

Gülleri bûy-âver idi bî-bedel

Subhî-zâde Feyzî (Arslan, 1999: 330)

Paşabahçe

Beykoz’un Paşabahçe’si de klasik Türk edebiyatı şiirinde zevk ve sefâ mekânı oluşuyla yer alır.

Şair, sevgiliden etrafındaki rakipleri atlatmasını isterken; onu Paşabahçe’ye zevk etmeye çağırır:

Sav yanından bugün ey şûh aman agyârı

Gel Paşabâğçe’sine zevk idelüm hünkârî

Fennî (Demirkazık, 2009: 694)

Yalıköy

Sahilde sıralı yalılarından dolayı bu adı alan mahalle Beykoz’un iki ana mahallesinden biridir(Bilir, 2008: 222).

Sevâhil-nâme’de şair, “çocukların, güzellikte yarışı kazanarak kemâl bulmak için Yalıköy’de her zaman koştuklarını” söyler:

Hüsnde ögdül alup da bulalum diyü kemâl

Yalıköyü’nde koşı itmede her dem etfâl

Fennî (Demirkazık, 2009: 693)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı eserleri incelenmeye devam edildiğinde elbette Beykoz’a dair daha pek çok örneğe rastlanılacaktır. Ancak bu çalışmada tespit edilen metinlerden hareketle özellikle divan şairinin Beykoz’u; çeşmeleri, kasırları, bahçeleri, yalıları, güzel doğası ve deniziyle seyrine doyumlanmaz bir manzarayla resmettiği görülür.

Beykoz, klasik Türk şiirinde Hisar, Göksu, Çubuklu, Akbaba, Kanlıca, Yuşâ’ Tepesi, Kavak, İncirli, Sultaniye, Paşabahçe gibi yerleşim ve mesire alanlarıyla da sıkça zikredilmiştir.

Kısacası Beykoz, klasik Türk edebiyatında; yeşil doğası, deniz manzarası, güzel havası ve suyuyla; insanların seyrederken dinlendiği, gezerken dertlerini unutup huzur bulduğu, su kenarında kayığa binip şarap meclisinde eğlendiği, sevgiliyle görüşüp mutlu olduğu yani zevk ve sefa bulduğu bir mesire alanı olarak söz konusu edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (1993). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
ALTUNEL, Melek (1995). *Neyyir Abdülhalim Dede Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni*(Basılmamış YL Tezi). Konya: SÜ. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Edebiyatı BD.
ARSLAN, Mehmet - AKSOYAK, İ. Hakkı (1994). *Haşmet Külliyyâtı*, Sivas.
ARSLAN, Mehmet (1999). *Subhî-zâde Feyzî Hamse*. Sivas: Dilek Ofset.
AYNUR, Hatice - KARATEKE, Hakan T. (1995). *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*. İstanbul : İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay.
BATUR, Atilla (2002). *Sürûrî Divanı Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni*(Basılmamış Doktora Tezi). Malatya: İÜ. Sosyal Bilimler Ens.

- BEKTAŞ, Ekrem (2007). *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*. Malatya.
- BİLİR, Ali (2008). *Çeşmibülbüle Gizlenmiş Âbıhayat Beykoz*. İstanbul: Beykoz Belediyesi.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997). *Nâbî Divanı II*. İstanbul: MEB.
- ÇAĞLI, Adnan (1998). *Halimî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*(Basılmamış YL Tezi). Konya: SÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- ÇAPAN, Pervin (2005). *Mustafa Safâî Efendi Tezkire-i Safâî*. Ankara: AKM.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet (1953). *Divan Şiirinde İstanbul*. İstanbul: Halk Basımevi.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet (1955). "Eski Türk Şiirinde Boğaziçi I". *Türk Yurdu*. S. 242. Mart. s. 671-675.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet (1955). "Eski Türk Şiirinde Boğaziçi II". *Türk Yurdu*. S. 243. Nisan. s. 753-760.
- DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim (2009). *18. yy Şairi Mustafa Fennî Dîvânı*(Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: MÜ. Türkiyat Araştırmaları Ens.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİKMEN, Hamit (1991). *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*(Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- DOĞAN, Muhammet Nur (1997). *Şeyhülislam Es'ad ve Divanı*. İstanbul: MEB.
- DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin (2010). "Türk Hikâyeciliğinin Prototipi Sayılabilecek Heft-Hân'da Mekân". *Bilgi*. S. 52. Kış. s.33-46.
- EKİCİGİL, Recep (1983). *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, C.2, Tercüman.
- ERDEM, Sadık (2001). *Subhî-zâde Azîz ve Divanı*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- ERDEM, Sadık (2005). *Neyli ve Dîvân'ı*. Ankara : AKM.
- GENÇ, İlhan (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*. Ankara: AKM.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1992). "Boğaziçi". *İslam Ansiklopedisi*. TDV. C. 6. İstanbul. s. 251-262.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1996). *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*. C.I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (1972). *Nedim Divanı*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- GÜFTA, Hüseyin (1995). *Sâlim (Mirza-zâde) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*(Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: AÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- GÜNEŞ, Şafak (2005). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde İstanbul'da Gündelik Hayat*(Basılmamış YL Tezi). İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- GÜREL, Rahşan. *Enderunlu Vâsîf Divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- İNCE, Adnan (1994). *Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Divanı*. Ankara: Yükseköğrenim Kurulu Matbaası.
- İNCE, Adnan (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: AKM.
- İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (1351). *Keşfü'l-Hafa ve Müzîlu'l-İlbâs ammâ İştêhera mine'l-Ehâdisi alâ Elsinet'-Nâs I*. Beyrut: Daru't-Türâsî'l-Arabî.
- KARACAN, Turgut (1974). *Nev'î-zâde Âtâî Heft-hân Mesnevisi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- KARAKÖSE, Saadet (1994). *Nev'î-zâde Âtâî Divanı*. Malatya.
- KILIÇ, Yasin (1996). *Râtib Ahmed Paşa Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi*(Basılmamış YL Tezi). Erzurum: AÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- KORTANTAMER, Tunca (1997). *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si*, İzmir: Ege Ü Edebiyat Fakültesi Yay.
- KUTLAR, Fatma Sabiha (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divanı*. Ankara: Kalkan Matbaası.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2005). *Nev'î-zâde Âtâî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*. Samsun: Deniz Kültür.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2009). *Sâkinâme (Nev'î-zâde Âtâî)*. Samsun: Etüt Yay.
- ONAY, Ahmet Talat (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ.
- ÖZDİNGİŞ, Vicdan (1998). *Sabîh, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (Basılmamış Doktora Tezi). Konya: SÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- ÖZTEKİN, Özge (2006). *XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri Divanlardan Yansıyan Görüntüler*, Ankara: Ürün Yay.
- PALA, İskender (1996). "Divan Şiirinde Boğaziçi". *İstanbul Armağan-2 (Boğaziçi Medeniyeti)*. İstanbul Büyükşehir Bld. İstanbul. s. 19-38.
- ŞEN, F. Mehlika (1995). *Beylikçi İzzet Bey Divanı*(Basılmamış YL Tezi). İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- YAZICI, Gülgün Erişen (1998). *Edirneli Kâmî ve Divanının Tenkitli Metni*(Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Ens.
- YENİTERZİ, Emine (2010). "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.3. S.15. s. 301-334.
- YILMAZ, Kadriye (2001). *İbrâhim Tırsî ve Divanı*(Basılmamış YL Tezi). SDÜ. Sosyal Bilimler Ens. Isparta.
- YILMAZ, Kaşif (2001). *Üçüncü Selîm (İlhâmî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Edirne: Trakya Ü Rektörlüğü Yay.
- ZÜLFE, Ömer (1998) *Nâşid Divanı* (Basılmamış YL Tezi). MÜ. Sosyal Bilimler Ens. İstanbul.